

کتابناک

هر کتاب، فرصت یک زندگی تازه.

فایلی که در اختیار شماست چند صفحه ابتدایی کتاب شامل شناسنامه، فهرست، مقدمه و چند صفحه آغازین متن اصلی است که صرفاً جهت معرفی و آشنایی مخاطبان با این کتاب توسط سایت کتابناک تهیه و ارائه گردیده است.

برای خرید و دانلود کتاب به آدرس زیر مراجعه فرمایید:

www.ketabnak.com

نقد و نظری بر شعر گذشته فارسی

از دیدگاه اخلاق اسلامی

جلد اول

با ترجمه و نظریه‌پردازی
پیشین

شامل: مباحث عقیدتی و بارها

نقد، نقد اخلاقی و معیارهای آن در اسلام، رسالت هنر و اخلاق، شعر و پیوند آن
با اخلاق، تعهد و شعر و شاعر، هنر شاعری از نگاه اسلام

نویسنده: دکتر حسین زر محبوب
استاد دانشگاه فردوسی مشهد

انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، شماره ۳۶۵

نقد و نظری بر شعر گذشته فارسی

از دیدگاه اخلاق اسلامی

جلد اول

با تجدید نظر بر چاپهای پیشین

شامل: مباحث مقدماتی در باره:

نقد، نقد اخلاقی و معیارهای آن در اسلام، رسالت هنر و اخلاق، شعر و پیوند آن با اخلاق، تعهد در شعر و شاعر، هنر شاعری از نظرگاه اسلام

نوشته: دکتر حسین رزمجو

استاد دانشگاه فردوسی مشهد

پاییز ۱۳۸۲ ش / ۱۹۹۳ م

رزمجو، حسین، ۱۳۱۱ -

نقد و نظری بر شعر گذشته فارسی از دیدگاه اخلاق اسلامی / نوشته حسین رزمجو. - مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۲.

۲ ج. - (انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد؛ ۳۶۵، ۳۷۹)

ISBN: 964-386-000-0

ISBN ۷۰۰۰ ریال: (ج. ۱)

ISBN: 964-386-014-0

۲۰۰۰۰ ریال: (ج. ۲)

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
ص.ع. به انگلیسی:

Hossein Razmdjou

Acritical glance on classical persian poetry
from the view point of islamic ethics.

کتابنامه.

مندرجات: ج. ۱. -- ج. ۲. روشناییها و تاریکیها: شامل نقد و بررسی اخلاقی مضامین
بدآموز و آموزنده موجود در شعر گذشته فارسی.

۱. شعر فارسی -- تاریخ و نقد. ۲. شعر آموزنده فارسی -- تاریخ و نقد. ۳. اخلاق در ادبیات.
الف. دانشگاه فردوسی مشهد. ب. عنوان.

۱/۰۰۹ فا ۸

PIR ۳۵۴۸ / ر ۴ ن ۷

م ۸۲-۱۱۶۶۹

کتابخانه ملی ایران

انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، شماره ۳۶۵

نقد و نظری بر شعر گذشته فارسی از دیدگاه اخلاق اسلامی

نوشته:

دکتر حسین رزمجو

ویراستار علمی: مؤلف کتاب

جلد اول

وزیری، ۱۵۴ صفحه، ۱۰۰۰ نسخه، چاپ اول، پاییز ۱۳۸۲

امور فنی و چاپ: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد

بها: ۷۰۰۰ ریال

ISBN: 964-386-000-0

شابک ۹۶۴-۳۸۶-۰۰۰۰-۰

فهرست مطالب

مقدمه	۱۱-۱۳
پیشگفتارِ جلد اول	۱۵-۲۱

فصل اول - نقد و انواع آن، نقد اخلاقی چیست؟

معنی لغوی نقد	۲۳
مفهومِ وسیعِ واژهٔ نقد - ضرورتِ نقدِ آثار: علمی، ادبی، و هنری و	۲۳
سابقه تاریخی نقد و نقّادی در جهان	۲۳-۲۴
مکاتب پنجگانهٔ نقد ادبی:	
نقدِ ادبی بر مبنای اخلاق	۲۴
نقدِ ادبی از لحاظِ روانشناسی	۲۴
نقدِ ادبی بر اساسِ جامعه‌شناسی	۲۴
نقدِ ادبی از نظرِ زیبایی‌شناسی	۲۴
نقدِ ادبی بر مبنای افسانه‌شناسی	۲۴
اساسِ نقد ادبی از لحاظِ اخلاق؟	۲۴-۲۵
آیا ادبیات و هنر وسیله‌ای در خدمت اخلاق است یا هدف؟	۲۵
آراء بزرگانی از مغرب زمین نظیر: افلاطون، ارسطو و... در این مورد	۲۵-۲۶
ملاک برتری در آثار ادبی - وظیفهٔ اصلی شاعر و نویسنده؟	۲۶
محتوا و درونمایهٔ آثار ادبی	۲۶
اندیشهٔ اصل لذت در آفرینشهای هنری	۲۶-۲۷

۲۷ رابطه هنرمند و مقررات اجتماعی
۲۷ پیوند دین و اخلاق با ادبیات
۲۷ ادبیات در خدمت دین
۲۷ اغلب بزرگان ادب گذشته فارسی، مُرُوج دین و اخلاق بوده‌اند
۲۷ جدایی ناپذیری، اخلاق متعالی از ادیان راستین
۲۸ سابقه نقد آثار ادبی بر مبنای اخلاق در ادبیات کهن فارسی
۲۸ نقد اخلاقی در ادبیات معاصر ایران
۲۸-۳۱ آراء مختلف مکتهای ادبی در مورد رابطه اخلاق و هنر
۳۱-۳۲ تعهد و مسؤولیت در هنر؟
۳۲-۳۴ رسالت پیامبرگونه هنرمندان مسؤول در نشر فضائل اخلاقی
۳۴ ضرورت نقد اخلاقی در آثار ادب فارسی - بویژه شعر -

فصل دوم - اخلاق چیست؟ محاسن و مکارم اخلاقی

۳۵ معنی لغوی و اصطلاحی اخلاق
۳۵ خُلق از نظر فلسفی و از لحاظ دانش روانشناسی
۳۵ علم اخلاق: شاخه‌ای است از حکمت عملی
۳۵-۳۶ شخصیت انسان و رابطه آن با خلق و خوی او
۳۶ خوی یا سیرت. شواهدی از سعدی
۳۶-۳۷ شرایط لازم تخلق آدمی به صفات نیک و بد
۳۷ خلق نیکو وسیله دست‌یابی انسان به سعادت دنیا و آخرت
۳۷ سخنی از امام صادق (ع) در باره حُسن خُلق
۳۷ از دیدگاه قرآن: عامل سقوط آدمی فساد اخلاق اوست
۳۷ اخلاق پسندیده در یک جامعه، زمینه‌ساز بالندگی دانش و فرهنگ در آن جاست
۳۷-۳۸ فرق اخلاق مصطلح و معمول در میان عوام با اخلاق حقیقی
۳۸ محاسن اخلاقی چیست؟ خوش اخلاق از نظر عوام الناس
۳۸-۳۹ مکارم اخلاقی چیست؟ فرق محاسن اخلاقی با مکارم اخلاقی که ابدی و تغییرپذیر است
۳۹ نمایشنامه تلویزیونی در مورد تغییرناپذیری مکارم اخلاقی از شخصیت امام علی (ع)
 نظر ویل دورانت در باره محاسن اخلاقی - یا اخلاق ناشی از آداب و رسوم در جوامع، که
۳۹ تغییرپذیر است

آیا اخلاق حقیقی سرسپردگی در برابر یک سلسله آداب و رسوم جزئی بازمانده از گذشتگان است؟	۳۹-۴۰
مفهوم اخلاق از دیدگاه‌های مختلف	۴۰
نظر هواداران اصالت لذت و قدرت در باره اخلاق	۴۰-۴۱
مکتب نیهلیسم و اخلاق	۴۱
اغلب مکتهای فلسفی و تمامی مذاهب الهی مؤید حاکمیت اخلاق بر جوامع بشری هستند	۴۱
سخن علامه محمد اقبال لاهوری در باره اخلاق اسلامی: «اخلاق آرمانی ما، اخلاق رسول اکرم (ص) است»	۴۱
اسوه حسنه اخلاق، از دیدگاه قرآن مجید؟	۴۱

فصل سوم - اسلام و معیارهای اخلاقی آن: جنود عقل و جهل

اصول اخلاقی اسلام از دستورالعملهای قرآن و سنتهای نبوی منبث است	۴۳
انسان و ویژگیهای ساختمان وجودی او، از دیدگاه اسلام	۴۳
اراده و اختیار انسان در ارتباط با مسؤولیت‌پذیری وی - نیمه آسمانی و نیمه خاکی بودن آدمی	۴۳-۴۴
ملاک برتری انسانها بر یکدیگر در اسلام	۴۴
نفس‌کشی لازمه اصلاح اخلاق و تصفیه روح آدمی است	۴۴
دشمن‌ترین دشمن انسان: نفس اماره اوست	۴۴-۴۵
مسلمان راستین رستگار کیست؟	۴۵
تأثیر کارکردهای خوب و بد بر روان آدمی	۴۵
آیا هدف از ارسال پیامبران جز اتمام مکارم اخلاقی است؟	۴۵-۴۶
دو حجت داخلی و خارجی انسان: عقل و انبیاء الهی	۴۶
همآهنگ بودن اصول اخلاقی و وظایف آدمی	۴۶-۴۷
انسان صالح و ویژگیهای خلقی و روانی او از لحاظ اسلام؟	۴۷-۴۹
جنود عقل و جنود جهل، یا مکارم و رذایل اخلاقی - سخن امام کاظم (ع)	۴۹-۵۰
تعبیر امام محمد غزالی از کارآیی عقل انسان	۵۰
شرط اساسی اصلاح اخلاقی در انسان از دیدگاه اسلام - توصیه امام صادق (ع)	۵۰
ملاکها و معیارهای تشخیص نیک و بد و صواب از خطا	۵۰

فصل چهارم - رابطه اخلاق و هنر

لازمه شناخت رابطه اخلاق با هنر، آگاهی از رسالت هنر و اخلاق در جوامع بشری است	۵۳
--	----

هنر چیست؟ و هنرمند کیست؟

- معانی لغوی هنر و مفهوم اصطلاحی آن در زیباشناسی و..... ۵۳-۵۴
- پرسش اساسی لئون تولستوی - مؤلف کتاب هنر چیست - در باره هنر..... ۵۴
- تعریفهای گوناگون هنر از دیدگاههای برخی از هنرشناسان..... ۵۴-۵۶
- چگونگی آفرینشهای هنری و مراحل ایجاد هنرها..... ۵۶-۵۷
- هنر پدیده‌ای است اجتماعی و مآلاً رابطه‌ای طبیعی با اخلاق دارد..... ۵۷
- اهداف مختلف هنرمندان از آفرینشهای هنری..... ۵۷
- تقسیم‌بندی نظریه‌هایی که تا کنون در باره هنر - از لحاظ روابطی که با جامعه دارد - بیان شده است:

- ۱- نظریه هنر برای هنر..... ۵۸-۶۱
- ۲- نظریه هنر برای انسان و جامعه - کدام انسان؟..... ۶۱-۶۲
- هنر برای انسان در عرصه حیات معقول..... ۶۲-۶۳
- تفسیر انسان از دیدگاههای مختلف، از جمله از لحاظ اسلام با توجه به مفهوم زندگی هدفدار آدمی..... ۶۳-۶۴
- رابطه اخلاق با هنر راستین..... ۶۴-۶۵
- اشتراک هدف در هنر متعالی و مسؤول با اخلاق سعادت بخش..... ۶۵-۶۶
- منشاء واحد باورمندیهای دینی و ادبیات متعهد واقعی..... ۶۶-۶۷
- رسالت هنرمندان حقیقی - شاعران، نویسندگان و... - از دیدگاه اسلام..... ۶۷

فصل پنجم - شعر و دو صفت سازنده آن در ارتباط با اخلاق

- شعر چیست؟..... ۶۹-۷۰
- شعر به منزله فرزند جان شاعر و نمودار احساس، اندیشه و اعتقادات اوست..... ۷۰
- عناصر معنوی شعر: خیال، عاطفه و اندیشه..... ۷۰-۷۱
- درونمایه اشعار از لحاظ نقد اخلاقی - سخن ابن رشیق قیروانی در این مورد..... ۷۱
- نظریه نظامی عروضی در باره تأثیر و توانایی شعر که شاعر بدان اتساق مقدمات موهمه کند و..... ۷۱-۷۲
- اثرگذاریهای دوگانه اشعار نغز ناب یا دو صفت سازنده آنها:
- ۱- جلوه‌گری یا خوش آراستن و نیک نمایی..... ۷۲
- ۲- استتار هنری، یا زشت را با پوششی از زیبایی پسندیده نشان دادن..... ۷۲
- شواهدی از آثار فردوسی، محمد عوفی، نظامی گنجوی، خیام و حافظ در باره دو صفت مذکور..... ۷۲-۷۵
- کلام خواجه نصیر طوسی در مورد تأثیر محاکات و تخیل به وسیله شعر..... ۷۵
- تخیل و فرق آن با تصدیق از نظر ابن سینا..... ۷۵-۷۶

- جنبه‌های سودمندی و مضر بودن اختلاط احساسات شاعرانه با واقعیات زندگی. ۷۶-۷۷
- خاصیت تأثیر و نیروی القاء در اشعار - سخنان جاحظ و شمس قیس رازی در این مورد. ۷۷-۷۸
- عامل اصلی در بقاء و دوام بعضی از اشعار یا مهمترین عنصر سازنده شعر. ۷۸
- شعرِ نغزِ پرمحتوی چگونه اثری است؟ و شاعرِ راستین تأثیرگذار کیست؟ نظرِ اقبال لاهوری در این باره. ۷۸-۷۹
- شعر حقیقی در شمار حکمت بوده، حتی مرتبه آن از حکمت افزونتر است. ۷۹-۸۰
- ویژگیهای معنوی شعرِ مسؤول و شاعرانِ متعهد چیست؟ ۸۰
- اغلب اشعارِ بدآموز فاسد، فرآورده نظام حکومت‌های طاغوتی و جوامعی است که روح اشرافیت و رفاه‌طلبی بر آنها حکمروایی دارد. ۸۰-۸۱
- نگاهی به گذشته ادب فارسی و تاریخ ادبیات ایران بعد از اسلام از لحاظ مذکور. ۸۱
- تصاویری از زندگی شاعرانِ ستایشگر با سلطه چابلوس از دیدگاه دکتر علی شریعتی. ۸۱-۸۲
- وضع فلاکتزای شاعرانِ متملق از نظر جمال‌الدین عبدالرزاق اصفهانی و انوری ابیوردی. ۸۲-۸۳
- مذمت گویندگانِ متعهدی چون: سیف‌الدین فرغانی از شاعرانِ چابلوس گدانش. ۸۳-۸۴
- اثراتِ سوء اشعارِ بدآموزِ غیرمتعهد و شاعرانِ با سلطه غیرمسؤول در جوامع، از لحاظ علامه اقبال لاهوری. ۸۴
- نظرا دیب‌الممالک فراهانی درباره بعضی از اشعار مبتذل و چندنظرِ منفی افراطی درباره شعر و شاعری. ۸۵-۸۶
- دورنمایی از شعر فارسی به وجود آمده در محیط دربارهای گداپرور، وضع معیشتی شاعران متعهد در این محیطها - قبل از انقلاب اسلامی. ۸۶-۸۸
- رابطه اخلاق با شعر و هدف شعرِ مسؤول و شاعرانِ واقعی از سرودن اشعار. ۸۸-۸۹

فصل ششم - شعر و شاعری از دیدگاه اسلام

- اسلام مؤید شعر متعهد در خدمت نشر مکارم اخلاقی است. ۹۱
- شعر و شرع و عرش از هم خاستند: از شیخ عطار. ۹۱-۹۲
- نایشهای پیامبر (ع) از اشعار مسؤول جهت دهنده، نظیر: *إِنَّ مِنَ الشَّعْرِ لِحِكْمَةٌ*. ۹۲
- آیه: *الشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ...* و تفسیر آن. ۹۲
- آیه: *وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ*، در شأن قرآن، و این که چرا شاعری شایسته پیغمبر (ص) نیست. ۹۲
- نظر عبدالرحمن جامی در این که آیه «ما هو بقول شاعر...» دلیل بر بلندپایگی شعر و شاعران است. ۹۲-۹۳
- دو روایت از امام صادق (ع) در این که مقصود از شاعران در آیه «الشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ» چه کسانی هستند؟ ۹۳

- شاعران مطرود از دیدگاه اسلام و اشعاری که خواندشان حرام است؟ و ایامی که در آنها خواندن شعر جایز نیست؟ ۹۳
- تعارض اخبار و نصوص در باره شعر - اشعاری که سرودن آنها شایسته تحسین است ۹۳-۹۴
- خطاب پیامبر (ع) به شاعران راستین. و بیان نکته «الذین...» در آیه «الشعراء يتبعهم الغاؤون» ۹۴
- شعر حسان بن ثابت در باره رخداد غدیر، و تقدیر پیامبر (ص) از او و قصیده دعبل و عنایت حضرت رضا (ع) به وی ۹۴-۹۵
- تعهد اسلامی در همه امور، بویژه در هنرهایی چون شعر و شاعری ۹۵
- تأثیر اسلام و کتاب آسمانی آن در پیشبرد ادبیات عرب. سخن ابن خلدون در این مورد ۹۵-۹۶
- اصالت وحی در جهان بینی اسلام و ارتباط آن با تعهد اسلامی در شعر متعهد و شاعرانی که گرامی اند ۹۶
- طبع شعر و لطافت شعور و دیعه‌ای الهی است ۹۶
- ترغیب پیامبر (ص) شاعران مسؤول را به استفاده از ابزار شعر در مبارزه با کفار ۹۶-۹۷
- دستور امام صادق (ع) به شیعیان که اشعار سفیان عبیدی را به کودکان و نوجوانان بیاموزند ۹۷-۹۸
- توصیه امام علی (ع) در آموختن اشعار پدر خود ابی طالب (ع) ۹۸
- دیوان اشعار منسوب به امیر مؤمنان علی علیه السلام ۹۸
- مشهورترین مردان و زنان شاعر در عهد پیامبر (ص) و در دوره ائمه معصومان (ع) ۹۸-۱۰۰
- شعر: وسیله است نه هدف. و در نفس خویشتن بد نیست ۱۰۱
- از سخنان پیامبر (ص) در بزرگداشت شاعران مؤمن: که در بهشت، حورالعین به آهنگ ترانه‌هایشان، نغمه‌سرایی می‌کنند ۱۰۱
- دلیل آن که پیامبر (ص) که خود شعر را دوست می‌داشت، چرا از سرودن آن پرهیز می‌کرد؟ ۱۰۱-۱۰۲
- دخترم شعر مخوان، به جای آن قرآن بخوان! خطاب نبی اکرم (ص) به حضرت زهرا (ع) ۱۰۲
- نظر پیامبر در باره اشعار بدآموز و کلام مولوی در مورد این گونه اشعار در کتاب فیه مافیه ۱۰۲-۱۰۳
- هدف جلال الدین مولوی در انتخاب کلام منظوم و اشارت او به این که: «قافیه اندیشم و دلدار من...» ۱۰۳
- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از مطالب ارائه شده در باره بحث: «شعر و شاعری از دیدگاه اسلام» ۱۰۳-۱۰۵

پی‌نوشتها و مراجع:

- پی‌نوشتها و مراجع فصل اول: نقد و انواع آن، نقد اخلاقی؟ ۱۰۷-۱۱۰
- پی‌نوشتها و مراجع فصل دوم: اخلاق چیست؟ محاسن و مکارام اخلاقی ۱۱۰-۱۱۱
- پی‌نوشتها و مراجع فصل سوم: اسلام و معیارهای آن در اخلاق - جنود عقل و جنود جهل ۱۱۲-۱۱۴

- پی‌نوشتها و مراجع فصل چهارم: رابطه اخلاق و هنر، نظریه‌های هنر برای هنر و هنر برای انسان و جامعه ۱۱۴-۱۱۷
- پی‌نوشتها و مراجع فصل پنجم: شعر و دو صفت آن. رابطه اخلاق با شعر؟ ۱۱۷-۱۲۱
- پی‌نوشتها و مراجع فصل ششم: شعر و شاعری از دیدگاه اسلام. ۱۲۱-۱۲۶

فهرست‌ها:

- الف - فهرست آیات. ۱۲۹-۱۳۰
- ب - فهرست احادیث و اقوال ائمه (ع). ۱۳۱-۱۳۲
- ج - فهرست اعلام.
- ۱- فهرست نام اشخاص، خاندانها، فرقه‌ها و ۱۳۳-۱۴۰
- ۲- فهرست اسامی کتابها، مجلات، نشریه‌ها، مقاله‌ها. ۱۴۱-۱۴۵
- ۳- فهرست نام جایها. ۱۴۵-۱۴۷
- د - فهرست مآخذ. ۱۴۹-۱۵۴

به نام خداوند جان و خرد

مقدمه

این کتاب که قبلاً در دو نوبت، با نام «شعر کهن فارسی در ترازوی نقد اخلاق اسلامی» از سوی انتشارات آستان قدس رضوی به طبع رسیده است، اینک با تجدید نظری کامل بر چاپهای پیشین و با عنوان تازه «نقد و نظری بر شعر گذشته فارسی^۱ از دیدگاه اخلاق اسلامی، تقدیم خوانندگان سخن سنج و دوستان ادبِ مسئول و راستین می‌گردد.

شایان ذکر است که پس از انتشار چاپ اول کتاب حاضر در سال ۱۳۶۶ شمسی، عده‌ای از استادان دین‌باور و متعهد زبان و ادبیات فارسی و ادب دوستان درد آگاه، این اثر ناقابل را با لطفشان به پرکننده‌ی خلأ موجود در عرصه‌ی ادب متعهد تعبیر کردند و دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، بر اساس نامه‌ی ۳۳۱۴ / ش مورخ ۱۳۷۶/۱۰/۱۱، گنجاندن این اثر را در جدول دروس کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی، به تصویب رساند و شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت علوم در کمیته‌ی تخصصی خود پیشنهاد کرد تا دو واحد درس اختیاری بر مبنای مطالب این کتاب در مقطع کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی منظور شود.

۱- همان‌طور که در پیشگفتار قبل کتاب حاضر، یادآوری شده است: مقصود از «شعر کهن» یا «شعر گذشته فارسی» که در عنوان تازه چاپ سوم به کار رفته، کلیه آثار منظومی است که از آغاز پیدایش شعر فارسی دری - یا نیمه دوم قرن سوم هجری - تا دوره معاصر که تقریباً همزمان با اواسط دوران مشروطیت می‌باشد، توسط شاعران ایرانی یا پارسی‌گویان غیرایرانی در قالبهای سنتی شعر، به سلک نظم در آمده است.

نگارنده با توجه به این واقعیت که ادبیات گذشته فارسی با آثار ادب معاصر روابطی تنگاتنگ و در حد لازم و ملزوم راداراست، در نظر دارد، اگر توفیق الهی یار باشد، در مجلد دیگری پیرامون شعر معاصر - چه آنهایی که در قالبهای کلاسیک و سنتی سروده شده‌اند و چه آثاری که در اوزان آزاد نیمایی به وجود آمده‌اند، از دیدگاه نقد اخلاق اسلامی، اثری را - در آینده - تدوین و منتشر کند. کاری که باید در باره آثار منشور فارسی - از آغاز تا امروز - نیز عملی شود.

سرانجام به دنبال مکاتبات پی‌گیر دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی با معاونت پژوهشی وزارت فرهنگ و آموزش عالی شماره‌ای مخصوص به این درس تعلق یافت و تدریس آن از نیمسال دوم تحصیلی ۷۱-۱۳۷۰، رسماً آغاز گردید و نگارنده، خود افزون بر ده سال، درس مورد نظر را در اغلب نیم‌سالهای تحصیلی تدریس نموده است.

صرف نظر از رویکرد مثبت هم‌میهنان فرهیخته و دوستان ادب اصیل فارسی در داخل مرزهای سرزمین اسلامی، این اثر، در خارج از کشور و از سوی استادان غیرفارسی زبان نیز مورد لطف و استقبال زایدالوصف قرار گرفت و شاید یادآوری رخداد ذیل به عنوان اثبات گوشه‌ای از این مدعا خالی از فایده نباشد که زمانی که این جانب در فاصله مهرماه سال ۷۲ تا بهمن ۱۳۷۳ شمسی به منظور تدریس در دانشکده خاورشناسی دانشگاه پنجاب لاهور به پاکستان اعزام شده بودم کتاب حاضر آن‌چنان مورد توجه گروه آموزشی زبان و ادبیات فارسی آن دانشگاه قرار گرفت که رئیس گروه مزبور، طی نامه ۳۵۴۲۱۲ مورخ سوم ژانویه ۱۹۹۳ خود به سرکنسول محترم جمهوری اسلامی ایران در لاهور، پیشنهاد کرد: از آن جا ضرورت استفاده استادان و دانشجویان پاکستانی رشته زبان و ادبیات فارسی از این اثر احساس می‌شود، آماده است تا آن را به زبان اردو ترجمه کند. که نهایتاً با مساعدت مالی رایزنی فرهنگی سفارت ایران در پاکستان، آقایان دکتر آفتاب اصغر و زنده‌یاد شیخ نوازش علی به ترجمه کتاب حاضر به زبان اردو مبادرت ورزیدند.

از سوی دیگر به دنبال حسن تأثیر برخی از مطالب مطرح شده در این اثر بر گروههایی از خوانندگان فضیلت‌خواه معنی‌یاب، بویژه بر شمار زیادی از دانشجویان عزیز دوره کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، عده‌ای از ایشان به‌طور شفاهی یا ضمن نامه‌هایی به این بنده، اظهار داشته‌اند که با مطالعه این اثر درهای تازه‌ای را به روی خود از جهت شناخت پاره‌ای مضامین موجود در قلمرو ادبیات ایران، گشوده یافته و از این رهگذر توانسته‌اند به زوایای ناشناخته‌ای از «روشناییها» و «تاریکیها» آثار منظوم فارسی از لحاظ اخلاق اسلامی پی ببرند. خلاصه، مجموعه این عوامل، سبب گردید تا نگارنده در پی تجدیدنظری کلی در مطالب کتاب، اثر خویش را با نام تازه «نقد و نظری بر شعر گذشته فارسی از لحاظ اخلاق اسلامی» برای چاپ به انتشارات محترم دانشگاه فردوسی مشهد بسپارد. که حاصل تلاش او اینک پیش روی شماست.

در پایان، تذکر این نکته برای برخی خوانندگان سخن‌سنج دین‌باور ضروری می‌نماید که کسانی که احیاناً با اهداف بلند و انسان‌ساز تعلیمات دین جهان‌شمول اسلام آشنایی ندارند و متوجه رسالت ادبیات راستین نیستند و از نقش و وظیفه حیاتی که شاعران متعهد و نویسندگان مسئول، در ارتقاء سطح آگاهی و شعور اخلاقی جوامع باید ایفاکنند بی‌خبرند و همان‌طور که در فصل چهارم از

جلد اول کتاب حاضر، ذیل مبحث رابطه اخلاق و هنر آماده است، چون اینان به آثار ادبی تنها از چشم انداز زیباییهای صوری، منهای اخلاق و معنویت می‌نگرند و یا هوادار مکتب هنر برای هنر هستند ممکن است با نقدهای اخلاقی، نظیر آنچه در این کتاب آمده است موافق نباشند و حتی آن را به واسطه تعصبات خاص، به غرضورزی و بی‌اعتبار کردن آثار ادبی باقیمانده از پیشینیان، تعبیر کنند که خود نکته‌ای است در خور تأمل اما چاره‌ناپذیر؛ زیرا این گونه واکنشها ریشه در سرشت و جهان بینی و سلیقه‌های خاص آنان دارد و مصداقی است از این سخن مشهور، که گفته‌اند: «متاع کفر و دین بی مشتری نیست، گروهی این، گروهی آن پسندند».

نگارنده، با این امید که کتاب حاضر بتواند اثری مفید و راهگشا برای خوانندگانی باشد که مایلند ضمن مطالعه اشعار زیبا و گرانسنگ متعلق به گویندگان پیشین، فرصتی را نیز بیابند تا آنها را با ضوابط اخلاق اسلامی بسنجند و بدین طریق هم با گوشه‌هایی از معارف جاودانه قرآن و اصول اخلاقی اسلام آشنایی زیادتری پیدا کنند و هم آثار آموزنده و تعالی بخش ادب غنامند فارسی را از سروده‌های بدآموز، فریبنده، و اغواگر، تمیز و تشخیص دهند؛ آن را به این گرامیان اهدا می‌کند.

در این جا بر خود فرض می‌داند تا از مدیر محترم پژوهشی دانشگاه فردوسی، جناب آقای دکتر جمشید درویش و جناب آقای مهندس قندهاری، کارشناس کوشای این بخش و از ارزیابان فرزانه منصفی که مطالب کتاب را بررسی کرده، و بر ضرورت تداوم چاپ آن توسط انتشارات دانشگاه فردوسی مهر تأیید نهاده‌اند سپاسگزاری کند. همچنین از جناب آقای مهندس محسن تبرانی رئیس محترم مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد و کارمندان و همکاران صمیمی شان، بویژه آقای مجید افشاران مهدی که مقدمات طبع و نشر این اثر را فراهم آورده‌اند تشکر نماید و موفقیت همه این عزیزان را از پروردگار مهربان مسألت دارد.

لَهُ الْحَمْدُ عَلَىٰ مَا هَدَانَا

مؤلف

مشهد - اردیبهشت ماه ۱۳۸۲ شمسی